

Staatsexamen HAVO

2020

tijdvak 1

dinsdag 19 mei

09.00 – 11.30 uur

Nederlandse taal schrijfvaardigheid

College-examen schriftelijk

Havo Nederlandse taal

Schrijfvaardigheid

Algemene instructie bij onderwerp 1 en 2

Als onderdeel van het college-examen maak je een schrijfo opdracht. De toets duurt 150 minuten.

Je kiest onderwerp 1 of 2. Het is de bedoeling dat je aan de hand van de aangeboden teksten een artikel schrijft. Je kiest daartoe slechts één opdracht en maakt in geen geval meerdere opdrachten.

Geef bovenaan je tekst duidelijk aan voor welke opdracht je gekozen hebt door de letter A, B, C of D te noteren.

Gebruik de volgende richtlijnen:

- Ga uit van de tekstsoort en het publiek, zoals in de opdracht is aangegeven.
- Zorg voor een duidelijke alinea-indeling.
- Bedenk een pakkende titel.
- Bedenk minstens drie tussenkopjes van maximaal zes woorden.
- Het is niet de bedoeling dat je de inleiding bij onderwerp 1 of 2 overneemt in je eigen schrijfproduct.
- Let op zinsbouw, stijl en spelling.
- Gebruik **minimaal 600** woorden en **niet meer dan 750** woorden. Vermeld het aantal woorden onder je tekst.

Veel succes.

Onderwerp 1

Inleiding

Vleesconsumptie

Heel lang bestond de Nederlandse hoofdmaaltijd uit een combinatie van aardappels, groenten en vlees. Tegenwoordig wordt er in sommige huishoudens gesproken over de vraag of er wel elke dag vlees op het bord moet liggen. Het Voedingscentrum geeft aan dat onbewerkt mager vlees in een gezond eetpatroon past, maar dat het eten van veel vlees risico's voor de gezondheid met zich meebrengt.

Opdracht A

Schrijf voor de lezers van een regionale krant een betoog waarin je jouw mening geeft over vleesconsumptie. Je neemt in ieder geval de volgende informatie-elementen op:

1. Een inleiding waarmee je de aandacht van de lezers trekt en waarin je jouw standpunt aan de orde stelt door middel van een stelling.
2. Twee argumenten die pleiten voor jouw standpunt. Gebruik een relevant citaat uit onderstaande bronnen. Zet dit citaat tussen aanhalingstekens.
3. Een tegenargument. Weerleg dit tegenargument. Gebruik een relevant citaat uit onderstaande bronnen. Zet dit citaat tussen aanhalingstekens.
4. Een slot met een conclusie die aansluit bij jouw standpunt.

Opdracht B

Schrijf voor de lezers van een regionale krant een beschouwing over vleesconsumptie. Je neemt in ieder geval de volgende informatie-elementen op:

1. Een inleiding waarmee je de aandacht van de lezers trekt en waarin je het verschijnsel beschrijft. Besluit de inleiding met de hoofdvraag.
2. Een visie van voorstanders onderbouwd met twee argumenten. Gebruik een relevant citaat uit onderstaande bronnen. Zet dit citaat tussen aanhalingstekens.
3. Een visie van tegenstanders onderbouwd met twee argumenten. Gebruik een relevant citaat uit onderstaande bronnen. Zet dit citaat tussen aanhalingstekens.

4. Een samenvattend slot waarin je jouw eigen visie opneemt.

De teksten die je kunt gebruiken, zijn:

Cortvriendt, William (2018, 15 juni). Voedingsadvies: 'Kunstvlees? Nog even niet'. Geraadpleegd op <https://www.hpdetijd.nl/2018-06-15/voedingadvies-kunstvlees-nog-even-niet/>.

Köhler, Wim (2018, 20 juli). Vlees. U weet best wel waarom. Geraadpleegd op <https://www.nrc.nl/nieuws/2018/07/20/vlees-u-weet-best-wel-waarom-a1610692>.

Fresco, Louise (2018, 27 augustus). Vlees eten: romantische en pragmatische keuze. Geraadpleegd op <https://www.nrc.nl/nieuws/2018/08/27/vlees-eten-romantische-en-pragmatische-keuze-a1614275#/handelsblad/2018/08/27/%23118>.

Vergeet niet de richtlijnen uit de algemene instructie in acht te nemen!

Tekst 1

Voedingsadvies: 'Kunstvlees? Nog even niet'

De zorgen over onze toenemende vleesconsumptie zijn terecht. Door een sterke bevolkingsgroei en gestegen welvaart zijn de gevolgen voor iedereen zichtbaar geworden. Koeien, kippen en varkens zijn ondertussen met grote afstand de dominante diersoorten op aarde en leven vaak onder erbarmelijke omstandigheden, die haaks staan op hun natuurlijke aard en behoeften.

Zo beseffen we nauwelijks dat varkens van nature sociaal diergedrag vertonen dat op de boerderijen op geen enkele manier tot zijn recht komt. Dat leidt tot voortdurende stress en psychisch lijden bij deze dieren.

Ook zijn er terechte zorgen over de kwaliteit van het vlees. Het kan bijvoorbeeld door antibiotica en hormonen zijn vervuild. Ook heeft de aard van de dierenvoeding ervoor gezorgd dat de van nature rijkelijk in vlees en vis aanwezige gezonde omega 3-vetzuren zijn vervangen door een ongezonde overmaat aan omega 6-vetzuren zoals linolzuur. Verder zijn er grote milieuproblemen, onder meer doordat vee enorme hoeveelheden broeikasgassen uitstoot. Als we deze problemen te lijf willen gaan, staan we voor de volgende keuze: vegetarisch eten, minder vlees of kunstvlees.

Er is ondertussen veel onderzoek gedaan naar de gevolgen van een vegetarische levensstijl. Die lijken best gunstig. Onderzoek toont aan dat vegetariërs over het algemeen gezonder zijn en langer leven. Enige voorzichtigheid is daarbij echter wel geboden. Want wat meten we hier precies? Vegetariërs eten namelijk niet alleen veel minder of liefst helemaal geen vlees of vis, maar leven over het algemeen ook een stuk bewuster en gezonder. Het zou best kunnen dat de gemeten gezondheidseffecten niet met vlees of vis maar met andere aspecten van hun levensstijl te maken hebben.

Verder zijn er ook problemen met een vegetarische levensstijl. Zo moeten er bijvoorbeeld vitamine B12-supplementen worden geslikt. Ook van nutriënten krijgen vegetariërs minder binnen. En er is gebleken dat kinderen van moeders die tijdens de zwangerschap veel vis eten, intelligenter zijn en zich bovendien cognitief, verbaal en motorisch beter ontwikkelen. Ook blijkt dat omega 3-vetzuren die veel in wilde vis en met gras gevoederde dieren voorkomen, allerlei voordelen hebben. Zo verminderen ze de kans op depressie, dementie en hart- en vaatziekten.

Je kunt ook kiezen voor minder vlees. Onderzoek toont aan dat naarmate we meer vlees eten, er een (gering) hogere kans bestaat op dikkedarmkanker. Ook hier is enige terughoudendheid nodig. De boosdoener is voornamelijk bewerkt vlees waaraan natriumnitraat is toegevoegd; voor vers vlees zijn de conclusies veel minder duidelijk.

Dan is er natuurlijk ook de mogelijkheid om vlees deels te vervangen door vis. Maar er zijn nu al grote problemen door overbevissing en ook kweekvisserij blijkt niet de oplossing. Evenals bij vlees blijkt de samenstelling van vis door bijvoederen nadelig te veranderen en maken de gezonde omega 3-vetzuren plaats voor ongezonde omega 6-vetzuren.

En hoe zit het dan met kunstvlees? Over zogenaamde vegetarische hamburgers kan ik kort zijn. Dit is ultrabewerkte voeding die is samengesteld op basis van onder meer soja, suiker en andere koolhydraten met E-nummers, zoals smaakversterkers, emulgatoren en conserveringsmiddelen. Wie mijn recente boek 'Lichter' heeft gelezen, weet wat dit voor je gewicht en gezondheid betekent. Afblijven dus!

Er komt echter een geheel nieuwe vorm van vlees aan. Hierbij worden echte vleesvezels gekweekt uit stamcellen van vee. Met deze vezels wordt vervolgens het vleesproduct samengesteld. Het zal duidelijk zijn dat hiermee geen varkenskarbonade of spareribs kunnen worden gemaakt. Er wordt vooral gedacht aan gehakt en bewerkte vleesproducten zoals frikandellen, vleeskroketten en hamburgers.

Maar ook hier ga ik tot voorzichtigheid manen. De ervaring die we sinds de Tweede Wereldoorlog hebben opgedaan met vervangers van natuurlijke voeding, is vrij desastreus gebleken. Denk bijvoorbeeld aan het vervangen van natuurlijke vetten door suiker en andere koolhydraten, het vervangen van boter door zogenaamd gezondere margarine en de introductie van kunstmatige zoetstoffen. Al deze ingrepen hebben ons eten aantoonbaar ongezond gemaakt en zijn in feite onverantwoorde experimenten op menselijke proefkonijnen, met een explosie van chronische ziekten tot gevolg.

Verder is het een illusie te veronderstellen dat dit zogenaamde kweekvlees hetzelfde zal zijn als echt vlees. Nee, er moeten straks ongetwijfeld allerlei stoffen aan worden toegevoegd, zoals onnatuurlijke vetten, rode kleurstof, kunstmatige vitamines, smaakstoffen en extra mineralen.

Toch vind ik kweekvlees een interessante ontwikkeling. Ik zal het echter pas eten als er uitgebreid en jarenlang onderzoek heeft plaatsgevonden met positieve uitkomst. En ik kan u alvast verklappen dat u dit onderzoek onvrijwillig zult ondergaan, als goedwillende consument aan wie verteld zal worden dat kweekvlees veel gezonder is dan echt vlees. Een riedel die we bij allerlei industrieel bewerkte voeding al ontelbare keren hebben gehoord. Voorlopig raad ik u daarom aan om gewoon wat minder vlees te eten en daarbij uitsluitend te kiezen voor vlees dat afkomstig is van vrij rondlopend vee dat met gras in de wei is gevoed. Wel zo veilig.

Bron: Cortvriendt, William (2018, 15 juni). Voedingsadvies: 'Kunstvlees? Nog even niet'. Geraadpleegd op <https://www.hpdetijd.nl/2018-06-15/voedingadvies-kunstvlees-nog-even-niet/>.

Tekst 2

Vlees. U weet best wel waarom

De vleesconsumptie daalt in de westerse wereld een beetje, maar elders op de wereld wordt steeds meer vlees gegeten.

'Vlees mevrouw, u weet best waarom'. Een affiche met die tekst, van het Voorlichtingsbureau Vlees, Vleeswaren en Vleesconserven, kon begin jaren zeventig nog net. Hier en daar klonk hoongelach. Er waren verontwaardigde reacties uit feministische hoek. Maar het was de tijd waarin voorlichters zich richtten op de 'poortwachters' van het huishouden, die bepaalden welk eten er in huis kwam. Dat was de vrouw des huizes, volgens de vleesetende voorlichters.

Tegenwoordig praat iedereen in het huishouden mee over de vraag of er vlees op bord of barbecue moet liggen. En we weten het helemaal niet 'best'. Wat zijn de feiten?

Oké, voor mensen die voor een groot deel uit vlees bestaan, is vlees een prima voedingsmiddel. Vlees eten is een makkelijke oplossing. Vaststaat dat de voedingsstoffen die een mens voor zijn vleesonderhoud nodig heeft, heel goed uit planten geput kunnen worden. Dat beseft dringt hier en daar door. De vleesconsumptie daalt in sommige westerse landen een beetje, hoewel daar gemiddeld nog steeds meer vlees wordt gegeten dan voor het onderhoud van eigen vlees nodig is. Elders op de wereld, vooral waar de welvaart toeneemt, stijgt de vleesconsumptie.

Cijfers, over consumptie, gezondheid en de milieubelasting van vlees eten, stonden onlangs in een overzichtsartikel in het wetenschappelijke tijdschrift 'Science'. De wereldvleesconsumptie stijgt tot 2050 nog met 75 tot 100 procent. Drie voorspellende studies hebben die cijfers gemeen. Het percentage kan ook 62 zijn, of 144, het is in ieder geval een flinke stijging. Die betrekkelijke vaagheid is ook te zien in de cijfers over de milieubelasting van de vleesproductie. Die is imposant, dat wel. In landen waar de mensen meer vlees eten, worden meer dieren gefokt en die moeten eten. China importeerde in 2000 5 miljoen ton sojaveevoer uit Zuid-Amerika. In ruim tien jaar verachtvoudigde dat naar 40 miljoen ton.

"Het is moeilijk in te zien hoe de wereld tien miljard mensen, of meer, kan voorzien van de hoeveelheid vlees die nu in veel landen met hoge inkomens wordt gegeten", concluderen de tien auteurs uit Oxford aan het eind van hun artikel.

De economie drijft op vlees

In het Westen groeit de afkeer van vlees, maar er zijn nog steeds krachten die de vleesconsumptie opdrijven. De landbouwsector haalt 40 procent van zijn

omzet uit veevoer en vlees. De wereldhandel vaart wel bij het transport van voer en vlees. De economie van veel landen drijft op de landbouw, en dus op vleesproductie. Grote vleesproducenten en voedingsmiddelenbedrijven hebben krachtige lobby's, schrijven de auteurs. De Amerikaanse vleesindustrie beïnvloedde heel direct de laatste Amerikaanse richtlijnen voor goede voeding.

Daartegenover staan de organisaties en onderzoekers die wijzen op dierenwelzijn, milieuvervuiling en de (on)gezondheid van vlees. Het verzadigde vet in vlees bevordert hart- en vaatziekten. Rood vlees (mogelijk 50.000 doden per jaar wereldwijd) en worst (34.000 doden) zijn kankerverwekkend. Niet heel erg, maar toch. Wit vlees (van kip, kalkoen) is een gezondere variant voor mensen die aan vlees vasthouden, en is minder milieubelastend. Maar als iedereen een loslopende scharrelkip wil eten die een redelijk leven heeft gehad, dan zal ook de kipconsumptie flink moeten dalen.

Bron: Köhler, Wim (2018, 20 juli). Vlees. U weet best wel waarom. Geraadpleegd op <https://www.nrc.nl/nieuws/2018/07/20/vlees-u-weet-best-wel-waarom-a1610692>.

Tekst 3

Vlees eten: romantische en pragmatische keuze

We moeten het weer eens over vlees hebben. In de westerse wereld is vlees de toetssteen van alle kwaad: klimaatverandering, vernietiging van bossen en landschap, agressief gedrag, diverse vormen van kanker, antibioticaresistentie, bacteriële infecties en 'genocidaal' dierenleed (ik verzin deze term niet). De roep om geen vlees te eten vanwege het klimaat wordt steeds frequenter. Waren vegetariërs in het verleden vooral begaan met hun eigen gezondheid, het individuele dier en zijn welzijn, nu gaat het om de aarde. Beroemdheden zoals Madonna pronken graag met hun vegetarisch of veganistisch voedingspatroon.

Technisch gezien is het erg moeilijk om te beoordelen hoe de productie van vlees bijdraagt aan al deze kwaden. De duivel schuilt in de ontelbare details van hoe, waar en wat precies er geproduceerd wordt, en hoe dat zich verhoudt tot plantaardige en dierlijke alternatieven (zoals vis). Bovendien bestaat er niet op alle punten wetenschappelijke consensus. Voor een individuele consument is het beoordelen hiervan onbegonnen werk.

Je kunt heel principieel zijn en zeggen dat we dieren nooit tot instrument mogen maken van onze gretigheid. Grote stappen, snel thuis: veganisme is de enige optie (en let op de ongeplande kevertjes in de sla, die mogen ook niet). Een dergelijk radicaal standpunt leidt tot onmiddellijke vervolgvragen: welke lagere soorten gebruiken we dan wel? Ligt de grens bij bewustzijn? Slakken niet, mieren wel? Mogen planten wel, hoewel ze ook reageren op stress? Hoe principieel ook, het veganistische wereldbeeld blijft onbevredigend, behalve als bewijs van persoonlijke morele superioriteit. In biologische termen is het ook niet houdbaar: het volledig afzien van het gebruik van dieren die biomassa kunnen omzetten in hoogwaardige voedingsstoffen, kan de wereldwijde voedselzekerheid in gevaar brengen.

Kiezen voor vegetarisme lijkt een bruikbare variant, principieel maar niet overdreven. Helaas. Een vegetarisch voedingspatroon betekent meestal wel vis en schaal- en schelpdieren. Dat verlegt het probleem, want er is geen fundamenteel moreel verschil tussen de productie van vlees en vis. Maar dat is niet alles. Wat velen die een vegetarische levenswijze toejuichen niet beseffen, is dat dierlijke producten zoals eieren, kaas en melk onvermijdelijk vlees als bijproduct hebben, in de vorm van stierkalfjes en haantjes die immers geen melk of eieren voortbrengen en moederdieren die ooit naar de slacht moeten.

De stap is klein van het opeten van haantjes naar met mate van vlees 'genieten'. Dit lijkt voor de meeste mensen acceptabel mits het vlees duurzaam, zonder lijden, betaalbaar en op menselijke schaal wordt geproduceerd. Het blijft een vorm van cognitieve dissonantie: vlees moet ons

niet te veel herinneren aan het dier, niet aan zijn leven en zeker niet aan zijn dood.

De stedeling heeft behoefte aan vermenschlijking van het dier. Daarop speelt het bedrijfsleven gewillig in: melkpakken geïllustreerd met klaprozen en 'gelukkige koeien'. Dat bijvoorbeeld kippen in de gewenste vrije uitloop meer last van stress en verwondingen hebben, beklijft niet en gelukkig verdwijnen die details in de supermarkt. Zo is de keuze voor vlees ingegeven door romantiek en pragmatisme. De groei van het aantal flexitariërs ('af en toe vlees') en van goede vleesvervangers ondersteunt dit.

Gedurende de hele evolutie is de mens omnivoor geweest, uit biologisch opportunisme, afhankelijk van wat er beschikbaar was. Er is geen technische noch morele reden om aan te nemen dat dit volledig zal omslaan. Maar hoe we vlees produceren, wordt straks het bewijs van een omslag naar een duurzame, verantwoorde wereld.

Bron: Fresco, Louise (2018, 27 augustus). Vlees eten: romantische en pragmatische keuze. Geraadpleegd op <https://www.nrc.nl/nieuws/2018/08/27/vlees-eten-romantische-en-pragmatische-keuze-a1614275#/handelsblad/2018/08/27/%23118>.

Onderwerp 2

Inleiding

Ontlezing

Er worden steeds minder boeken gelezen, geleend en gekocht. Boeken ondervinden grote concurrentie van computer, smartphone en tablet. Geregeld luidt iemand hierover de noodklok, want de ontlezing roept verontwaardiging en verontrusting op. Er zijn echter ook mensen die zich geen zorgen maken.

Opdracht C

Schrijf voor de lezers van een regionale krant een betoog waarin je jouw mening geeft over ontlezing. Je neemt in ieder geval de volgende informatie-elementen op:

1. Een inleiding waarmee je de aandacht van de lezers trekt en waarin je jouw standpunt aan de orde stelt door middel van een stelling.
2. Twee argumenten die pleiten voor jouw standpunt. Gebruik een relevant citaat uit onderstaande bronnen. Zet dit citaat tussen aanhalingstekens.
3. Een tegenargument. Weerleg dit tegenargument. Gebruik een relevant citaat uit onderstaande bronnen. Zet dit citaat tussen aanhalingstekens.
4. Een slot met een conclusie die aansluit bij jouw standpunt.

Opdracht D

Schrijf voor de lezers van een regionale krant een beschouwing over ontlezing. Je neemt in ieder geval de volgende informatie-elementen op:

1. Een inleiding waarmee je de aandacht van de lezers trekt en waarin je het verschijnsel beschrijft. Besluit de inleiding met de hoofdvraag.
2. Een visie van voorstanders onderbouwd met twee argumenten. Gebruik een relevant citaat uit onderstaande bronnen. Zet dit citaat tussen aanhalingstekens.
3. Een visie van tegenstanders onderbouwd met twee argumenten. Gebruik een relevant citaat uit onderstaande bronnen. Zet dit citaat tussen aanhalingstekens.

4. Een samenvattend slot waarin je jouw eigen visie opneemt.

De teksten die je kunt gebruiken, zijn:

Huff, Ph. (2015, 13 juli). Wie leest, leeft. Geraadpleegd op <https://decorrespondent.nl/3065/wie-leest-leeft/570646131990-f10fdd48>.

Lieshout, T. van (2018, 10 augustus). Voer een leesplicht in. *NRC Handelsblad*.

Analoge ontleding (2015, maart). *Leesmonitor – Het magazine*.

Digitale 'heroplezing' (2015, maart). *Leesmonitor – Het magazine*.

Vergeet niet de richtlijnen uit de algemene instructie in acht te nemen!

Tekst 1

Wie leest, leeft

Ik lees veel voor op middelbare scholen. Ergens tijdens dit voorlezen, vraag ik wie het vroeger leuk vond om voorgelezen te worden. Van Winschoten tot Oudenbosch gaan de handen omhoog. Allemaal. Daarna vraag ik wie het op de basisschool leuk vond om te lezen. Het aantal handen dat omlaaggaat, is minimaal. "En wie vond het een paar jaar geleden nog leuk om te lezen?" Wederom blijft het aantal handopstekers bijna gelijk. Maar dan komt de laatste vraag: "En wie vindt literatuur lezen nu nog leuk?" Ineens kijk ik naar een behoorlijk uitgedund armenbos.

Ergens tussen de onder- en bovenbouw verliezen veel jongeren de zin om literatuur te lezen. Door smartphones, internet en sociale media, het feit dat ze móéten lezen, het geïnstitutionaliseerde multitasken en het gat tussen hun belevingswereld, en de wereld van de romans en verhalenbundels die ze lezen. Deze trend zet door: ook studenten laten het afweten als het op lezen aankomt. Niet gek dat Nederland op de UNESCO-ranglijsten voor begrijpend lezen ieder jaar daalt. Ook zijn de afgelopen tien jaar uit bezuinigingsoogpunt 300 van de 600 Nederlandse bibliotheken gesloten. Steeds minder mensen hebben een bibliotheek in de buurt.

Het nut van lezen

Kinderen die leren boeken lezen, presteren later veel beter in maatschappelijk en sociaal opzicht. Wie geregeld een boek leest, ziet zijn woordenschat, tekstbegrip en algehele leesvaardigheid stijgen. Dat zijn cruciale competenties op een arbeidsmarkt waar 80% van het werk op de een of andere manier gerelateerd is aan lezen en schrijven. Hooggeletterde samenlevingen zijn economisch succesvoller, bieden betere loopbaanmogelijkheden, hebben een gezondere bevolking en kennen een bloeiender cultureel-maatschappelijk leven.

En in de gemedialiseerde netwerkmaatschappij neemt het belang van geletterdheid alleen maar toe. Ook bij de complexe vaardigheden die het 21e-eeuwse onderwijs moet aanleren, zoals creativiteit, kritisch denken en digitale geletterdheid, liggen lezen en schrijven aan de basis. Als de kloof tussen zwakke en sterke lezers te groot wordt, kan dat leiden tot nieuwe scheidslijnen en zelfs tot maatschappelijke ontwrichting.

Een samenleving die het lezen van boeken niet hoog in het vaandel heeft staan en niet streeft naar geletterdheid onder alle lagen van de bevolking, prijst zichzelf dus op verschillende fronten uit de markt. Geen wonder waarom er zo veel verontwaardiging en verontrusting bestaan over een mogelijke ontlezing.

Lezen doet leven

Literatuur lezen is het leven proberen te snappen. Niet om een beter mens te worden, wel een rijker mens. Er bestaan aanwijzingen dat het lezen van verhalen het empathisch vermogen en de inleving in andere mensen bevordert. Op fMRI-scans lichten bij het lezen bijvoorbeeld dezelfde hersengebieden en neurale netwerken op als bij interactie met andere mensen.

Een studie van de Universiteit van York uit 2010, had een opmerkelijke conclusie: hoe vaker kinderen verhalen kregen voorgelezen, hoe genuanceerder hun idee was van de beweegredenen van andere mensen. Dat wil zeggen: dat ze zich beter kunnen voorstellen hoe anderen zich voelen en beter begrijpen hoe zij de wereld zien.

En twee jaar geleden bewees Maja Djikic, een onderzoeker uit Toronto, dat mensen die korte verhalen lezen, makkelijker wanorde en onzekerheid kunnen verdragen. Een houding die het mogelijk maakt zowel vooruitstrevender als creatiever te denken.

Als iemand leest, verbeeldt hij de ruimte van het boek en is hij bezig met de emoties van de hoofdpersonen. In 2011 stond er in 'Annual Review of Psychology' een studie van hersenscans bij mensen die romans lazen: het onderzoek toonde aan dat dezelfde neurologische gebieden oplichtten wanneer mensen over een ervaring lezen als wanneer ze een ervaring doormaken. Dit komt door spiegelneuronen in de hersenen: het maakt niet uit of we een handeling doen of 'zien'. Boeken bieden zo een veilige oefenruimte voor het leven.

En online dan?

Recent Brits onderzoek onder bijna 35.000 kinderen tussen de acht en de zestien jaar toonde aan dat beeldschermlezers geen bovengemiddelde literatuurlezers zullen worden. Op een beeldscherm wil de lezer vooral snel lezen, terwijl op papier de leessnelheid juist daalt. En dat is goed: het langzaam, aandachtig glijden over de pagina biedt de lezer de mogelijkheid het lezen aan te vullen met overdenkingen en herinneringen die het boek oproept. Daarom is het erg dat de omzet van de papieren boekenmarkt in Nederland de afgelopen vijf jaar elk jaar met gemiddeld 10 procent is gekrompen. En dat er in 2020 nog maar 40 procent zal resteren van de markt zoals we die hadden in 2008.

In een wereld waarin steeds minder verhalen en steeds meer cijfers en filmpjes en nieuwsfeeds onze dagen vullen, waar de prijs van iets telt en niet de waarde, waar de verbeelding naar de marge wordt verdrongen, daar gaan de inleving, ruimdenkendheid, vergevingsgezindheid en indirect ook loyaliteit en toewijding verloren. Waarden die niet, of in elk geval in veel mindere mate, worden aangesproken bij bijvoorbeeld beeldschermlezers.

Literaire verhalen zijn voor mensen daarom de belangrijkste brandstof om zich mens te laten voelen. Een boek lezen is een daad van verzet, van weerstand bieden aan een ongeïnteresseerde, oppervlakkige wereld. Wie literair leest, gaat de strijd aan met de tijdgeest. Door anderen – en zichzelf – beter te willen begrijpen.

Bron: Huff, Ph. (2015, 13 juli). Wie leest, leeft. Geraadpleegd op <https://decorrespondent.nl/3065/wie-leest-leeft/570646131990-f10fdd48>.

Tekst 2

Voer een leesplicht in!

We zijn een eind op weg naar een tekstloze maatschappij. Wie zegt dat hij de krant leest, bedoelt – in vergelijking met vijftig jaar geleden – dat hij de plaatjes in de krant bekijkt, want in alle kranten is ongeveer driekwart van wat eens tekst was, vervangen door beeldmateriaal en witruimte. En dat moet ook wel, want lezen, en dan met name langere teksten, kunnen (of willen) maar weinigen.

Vijftien procent van de volwassenen heeft moeite met lezen. Er zijn daarom nu al ouders die hun kinderen niet voorlezen, omdat ze zelf onvoldoende leeservaring hebben. Hun kinderen zijn vrijwel geheel van school afhankelijk om de kunst van het lezen en schrijven machtig te worden, en dat lukt steeds minder goed, omdat lezen vrijblijvend is geworden. Zelfs op tal van pabo's is het lezen van bijvoorbeeld jeugdliteratuur afgeschaft. Het hóéft niet meer.

We weten allang dat steeds meer jeugdigen de school nagenoeg analfabeet verlaten: nu is dat ongeveer een op de tien kinderen. En het onderwijs verbetert niet, maar verslechtert juist door een tekort aan leraren en een gebrek aan belangstelling vanuit de politiek om het onderwijs op peil te brengen.

Het is echter van het grootste belang dat kinderen van school gaan met voldoende lees- en schrijfvaardigheid, zodat ze goed voorbereid zijn op zelfstandigheid en verdere studie- en beroepsmogelijkheden. Er moet een wet komen, die bepaalt dat wie zo ver niet is, op school blijft of gedwongen wordt scholing te blijven volgen. Punt uit. En wie dat niet kan binnen de reguliere mogelijkheden, moet extra hulp krijgen. Laat de overheid daarin investeren en voer de leesplicht in!

Scholen moeten hun leerlingen een leesdagboek laten bijhouden. In dat schrift houden kinderen bij wat ze gelezen hebben. Ruim elke dag voor alle kinderen tijd in om zelf te lezen. Het gaat erom lezen tot een dagelijkse routine te maken. Nu zijn we steeds vaker geneigd om te zeggen: heb jij geen zin in lezen? Nou, dan hoeft het niet. Maar zonder oefening vindt niemand iets leuk. Kinderen gaan iets leuk vinden omdat ze het kúnnen, en dat vergt nu eenmaal oefening en een zekere discipline. Bij lezen gaat het net zo. Je leert goed lezen door het regelmatig te doen.

Ook de media moeten boeken weer belangrijk gaan vinden. Niet alleen literatuur voor volwassenen, maar ook literatuur voor lezers die nog volwassen moeten worden. We moeten boeken weer zichtbaar maken in de leefomgeving van kinderen, in plaats van ze bij hen weg te houden alsof het drugs zijn. In televisieprogramma's en op internet zijn boeken uit de huizen

waar mensen leven, verbannen. We moeten ze terughalen. Niet vrijblijvend maar omdat het moet. Gezond leven is gezond lezen.

Bron: Lieshout, T. van (2018, 10 augustus). Voer een leesplicht in. *NRC Handelsblad*.

Tekst 3

Analoge ontleding

In 1956 schreven tijdsbestedingsonderzoekers dat "het lezen een eigenschap van de jeugd zelf is." Jongeren spendeerden toentertijd beduidend meer tijd aan boeken dan ouderen. Vandaag de dag zal men een dergelijke conclusie niet snel meer trekken. Mits de definitie van het lezen zich niet beperkt tot het lezen van boeken, kranten en tijdschriften, maar wordt opgerekt tot alle talige activiteiten in het digitale domein.

Dat we ook op onze flikkerende beeldschermen heel wat lezen en schrijven, blijkt uit 'Media: Tijd', het tijdsbestedingsonderzoek 'nieuwe stijl' van het SCP dat in 2013 voor het eerst werd uitgevoerd. Naast de 36 minuten per dag die Nederlanders besteden aan het lezen van boeken, kranten en tijdschriften op papier, staan 6 minuten per dag voor het lezen van deze tekstsoorten op digitale dragers. Voor nieuwsberichten op websites en in apps wordt nog eens 4 minuten ingeruimd. En dan zijn er nog de activiteiten die gerelateerd zijn aan lezen en schrijven. Nederlanders besteden gemiddeld 1 uur en 5 minuten per dag aan 'digitaal communiceren' en 30 minuten per dag aan 'internet overig'. Het gaat bij die categorieën om sms'en, chatten en whatsappen (16 minuten per dag), e-mailen (17 minuten per dag), sociale media checken (20 minuten per dag) en specifieke informatie zoeken op internet (7 minuten per dag). Dat maakt 2 uur en 21 minuten aan talige en geletterde activiteiten in totaal – goed voor 16,4 uur per week.

Zo gezien besteden we meer tijd aan lezen dan ooit tevoren. Bij nadere beschouwing blijkt dit 'nieuwe' lezen bovendien een 'eigenschap van de jeugd zelf'. Want het zijn vooral jongeren die digitaal communiceren. 13- tot 19-jarigen besteden hieraan ongeveer vier keer zo veel tijd als 65-plussers. Voor enkel het sms'en, chatten en whatsappen is dat zelfs 9,5 keer, goed voor een totale 4,5 uur per dag.

Een vraag is wel in hoeverre de aard van het 'nieuwe' lezen hetzelfde is. Ten eerste is het taalgebruik in sociale media, e-mails en chats functioneel en communicatief, bedoeld om een boodschap over te brengen, en anders dan bij literaire verhalen geen genotsdoel op zich. Als gevolg daarvan, aldus een studie, "vermindert de ontvankelijkheid voor mooi gestileerde verhalen en beschouwingen."

In de tweede plaats wordt lezen van het scherm, van boeken tot chats, door veel wetenschappers als oppervlakkiger beschouwd. Omdat digitale lezers ook surfen, navigeren en scannen, zouden ze minder geconcentreerd zijn, minder sterk opgaan in de verhaalwereld en de woorden van de schrijver minder goed opslaan in hun geheugen.

Voor deze beide gedachtegangen bestaat evenwel nauwelijks bewijs. Het is evengoed mogelijk dat het vertellen van verhalen via gesproken en geschreven taal een diep menselijke, cognitief verankerde behoefte is. Dat maakt het onwaarschijnlijk dat onze ontvankelijkheid vermindert. In de App Store en op het internet ontstaan dan ook volop nieuwe vormen van literatuur, waarin tekst, beeld, geluid en hyperlinks aaneen worden gesmeed tot een multimediale, interactieve ervaring. Of lezers even sterk kunnen opgaan in deze werken als in geschreven verhalen, is onderwerp van onderzoek. De eerste resultaten wijzen erop dat de extra's met name voor zwakke en weinig gemotiveerde lezers een uitkomst bieden.

Bron: Analoge ontleding (2015, maart). *Leesmonitor – Het magazine*.

Tekst 4

Digitale 'heroplezing'

Dat de jongere generaties vooroplopen met 'digitaal communiceren', is niets nieuws. De adoptie van nieuwe mediatechnologieën begint traditiegetrouw bij degenen die het minst geconditioneerd zijn door de bestaande media. Opmerkelijk genoeg geldt dit, vooralsnog, niet voor de nieuwe gedaantes die het 'lezen' en 'kijken' aannemen. Het zijn oudere mensen die het vaakst boeken lezen – zowel van papier als digitaal. Dit geldt echter alleen voor de e-reader. De tablet en laptop blijken voor het lezen van e-boeken juist te worden omarmd door 'early adopters', zoals mannen en jongere mensen.

Dit is voor leesbevorderaars reden om de digitalisering niet alleen te beschouwen in termen van een bedreiging. Zij koesteren de hoop dat digitale gadgets kinderen en jongeren, en dan met name jongens, voor het lezen van boeken kunnen interesseren. E-boeken op de tablet en de smartphone worden namelijk met andere drijfveren gelezen: niet zozeer vanuit een leeshonger, maar uit een affiniteit met nieuwe mediatechnologie. Deze 'tech-liefde' kan een ingang zijn om de jongere generaties enthousiast te maken voor het boek, digitaal en vervolgens mogelijk ook gedrukt.

Tests met gebruikers laten zien dat deze kans zich niet beperkt tot de tablet en de smartphone. Ook e-readers maken het lezen van boeken aantrekkelijker. Tieners van 15 en 16 jaar prefereren de e-reader boven het gedrukte boek, en dat geldt met name voor weinig gemotiveerde lezers. Jongens tussen de 11 en 14 jaar krijgen dankzij de e-reader meer plezier in lezen.

Dus wie weet, kunnen we over 25 jaar concluderen dat de generaties die tegen die tijd opgroeien, nog altijd een stukgelezen boek bezitten. Met als verschil dat hun houten boekenkast een digitaal verlengstuk heeft gekregen. Zij koesteren hun favoriet als e-pub, boek-app of verrijkt boek op een e-reader, in hun 'playlist' van een streamingdienst van de uitgeverijen of, heel 'ouderwets', in de collectie van de (digitale) bibliotheek waarvan ze als baby lid zijn geworden.

Bron: Digitale 'heroplezing' (2015, maart). *Leesmonitor – Het magazine*.

De bovenstaande teksten zijn bewerkt om ze geschikt te maken voor dit examen. Dit is gebeurd met respect voor de opvattingen van de auteur(s). Voor de oorspronkelijke tekst(en) kun je terecht in de vermelde bronnen. De Dienst Uitvoering Onderwijs is verantwoordelijk voor vorm en inhoud van dit examen.